

HET SITTARDSE POSTKANTOOR 1886-1936

De post tijdens het ancien regime en het kantoor in de Paardestraat

In het zo nabije België en Duitsland werd in 1990 het bestaan van "500 jaar post" gevierd. Het betrof de totstandkoming van de eerste postverbinding tussen Mechelen en Innsbruck, die door de familie Taxis werd ingericht. Deze familie nam in de 17de eeuw de naam Thurn en Taxis aan. Het zou tot het einde van diezelfde eeuw duren, voordat Sittard een halteplaats van de Thurn & Taxische Post werd. De reden hiervoor zal zijn geweest dat Sittard slechts een klein aantal inwoners telde. Bovendien beperkten de contacten van de plaatselijke handelaren en ambachtslieden zich voornamelijk tot de directe omgeving, waardoor de omvang van de correspondentie zo gering zal zijn geweest, dat de inrichting van een postinstelling nog niet gerechtvaardigd was.

Dit wil niet zeggen dat er geen verbindingen met de buitenwereld werden onderhouden. In de stadsrekeningen van 1628-1629 ¹⁾ vindt men een post: "Reinherren Bambs, Dusseldorffischen botten das er das gantze jahr brieff von Dusseldorff hiehin und von hinnen daher getragen, bezahlt 6 g(ulden) 10 st(uber)". Het betrof hier een bode die ambtelijke stukken voor het gemeentebestuur vervoerde, maar die wellicht ook brieven van particulieren meenam.

In 1684 werd in Sittard een Postverwaltung van de Thurn & Taxische Post gevestigd ²⁾. Of er van een echt postkantoor sprake was, mag worden betwijfeld: het ambt van Posthalter was namelijk geen dagtaak. Zo was Jan van Houtem van 1724-1725 tevens burgemeester van Sittard, hetgeen uiteraard ook geen dagtaak inhield. Peter Lintjens was bij zijn aanstelling als Posthalter in 1784 tevens notaris.

Ook na de Franse tijd vinden we een notaris die tevens posthouder was en wel Thomas de la Haye. In zijn huis aan de Paardestraat was een ruimte ingericht voor de postdienst. Dat een notaris in die tijd wel een of meer bijbanen moest hebben, blijkt uit de rekeningen van notaris Kemmerling (1754-1821) te Gulpen ³⁾, een plaats die een vergelijkbare streekfunctie vervulde als Sittard.

De kleindochter van notaris De la Haye, Anna Maria Catharina (* 1838, † 1914) was gehuwd met Jan Tomei. Deze werd op 5 november 1861 directeur van het postkantoor, nadat zijn schoonvader op 28 september van hetzelfde jaar was overleden.

Op zaterdag 21 november 1885 stond in de "Katholieke Limburger" ⁴⁾ het volgende bericht: "Zondagavond overleed alhier de heer J. Tomei, directeur van het postkantoor en lid van de gemeenteraad. De overledene onderscheidde zich steeds in zijn werkkring door dienstvaardigheid en beleefdheid jegens het publiek en genoot deswegen in hooge mate de algemeene achting. Zijn afsterven wordt zeer betreurd. Woensdag had de plechtige begrafenis plaats. Het lijk werd

Afb. 1. Het voormalige pand Kramer aan de Paardestraat,
waarin tot 1886 het postkantoor was gevestigd
Foto: collectie Roebroek, GAS

gedragen door het personeel van het postkantoor, de slippen en het lijkkleed door de leden van de gemeenteraad”.

Door het overlijden van Tomei kwam een einde aan de "dynastie" De la Haye als directeur van het postkantoor. Dit betekende ook dat het pand in de Paardestraat door de posterijen moest worden ontruimd, al gebeurde dit pas op 1 juli 1886. Het gebouw werd door de weduwe Tomei verkocht aan E. Charlier, ontvanger van Rijksbelastingen (Registratie en Domeinen). Deze Charlier was getrouwd met de dochter van burgemeester Rutten. Na zijn vertrek naar Maastricht in 1906, bleef in de achterbouw van het pand nog tot 1922 het belastingkantoor gevestigd.

In dat jaar werd namelijk het nieuwe kantoor aan de Rijksweg Zuid in gebruik genomen. Het huis aan de Paardestraat (afb. 1) werd later bewoond door de familie Kramer, die er een timmerbedrijf uitoefende. Ondanks de aanwezigheid van fraaie gestucte plafonds en een fraaie trap werd het monumentale pand in de jaren '60 afgebroken. Het smeedijzeren hekwerk werd hierna verplaatst naar de Kapittelstraat.

Het gehuurde pand aan de Begijnenhofstraat

Op 1 juli 1886 namen de posterijen een pand aan de Begijnenhofstraat in gebruik. Dit huis was gehuurd van de erven (2 dames) De la Haye te Beek en Sittard (geen directe familie van Tomei). De huur bedroeg f 400 per jaar en was aangegaan voor een periode van vijf jaar, waarna het pand door het Rijk zou kunnen worden gekocht voor de som van f 8.800. Dit gebeurde inderdaad op 20 januari 1891. De onderhoudskosten gedurende de huurperiode waren voor rekening van het Rijk. Alvorens het pand werd betrokken vond er een verbouwing plaats, waarvan de kosten f 2.596 bedroegen. Inmiddels was met ingang van 16 januari 1886 tot directeur benoemd J.A.A. Küller. Deze werd al spoedig geconfronteerd met de noodzaak van verdere verbouwingen.

Op 15 maart 1866 was in het Sittardse station een telegraafkantoor gevestigd van de Maatschappij tot Exploitatie van de Staatsspoorwegen. De gemeente Sittard had in 1888 het voormalige Huis van Bewaring, "gelegen in het middenpunt der stad", aangekocht en bood aan daarin een telegraafkantoor te vestigen⁵). Op 9 augustus 1888 kwam het antwoord van de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, waaronder destijds de posterijen ressorteerden⁶). Hij deelde mee dat volgens Koninklijk Besluit nr. 164 van 15 september 1886 een Rijkstelegraafkantoor "alleen in vereeniging met het kantoor der Posterijen kon worden gevestigd" en dat van het beschikbaar gestelde perceel geen gebruik zou worden gemaakt. Bovendien diende de gemeente bij te dragen in de huur, welke reeds voor de postlokalen door het Rijk werd betaald en wel f 50 per jaar. De gemeente verklaarde zich in een schrijven van 15 november 1888 akkoord met de gestelde voorwaarden en sprak de hoop uit dat "spoedig de noodige stappen zouden wor-

den gedaan voor het totstandkomen van bedoeld Rijkstelegraafkantoor”⁷⁾). Aldus geschiedde en zo kon op 1 februari 1889 het postkantoor, na de nodige aanpassingen, tevens als telegraafkantoor in gebruik worden genomen. In een brief dd. 18 februari 1891⁸⁾ van het ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid aan het gemeentebestuur werd een overzicht gegeven van de in 1890 verzonden en ontvangen telegrammen. Ook over 1891 en 1893 zijn overzichten bekend.

Overzicht van verzonden binnen- en buitenlandse telegrammen en ontvangen binnenlandse telegrammen

Jaar	Verzonden telegrammen	Ontvangen telegrammen	Opbrengst
1890	1.951	542	f 747,90
1891	2.062	657	f 815,70
1893	2.238	610	f 854,40

Uit een rapport van de Rijksbouwmeester van 13 september 1892⁹⁾ bleek dat het postgebouw in slechte staat verkeerde en bovendien te klein was. De minister stemde in met de suggestie het onderhoud tot het noodzakelijkste te beperken, omdat het de bedoeling was tot nieuwbouw over te gaan. Blijkens het weekblad "De Katholieke Limburger"¹⁰⁾ werd echter door J.J. Willems in 1892 nog voor f 790 aan onderhouds- en verbouwingswerkzaamheden uitgevoerd. Nadat de Rijksbouwmeester nogmaals op de bijna onhoudbare toestand had gewezen, werd er een ontwerp met kostenraming gemaakt op 3 januari 1894. Dit plan werd afgekeurd, waarop op 30 januari een tweede ontwerp werd aangeboden. De kosten van de nieuwbouw werden geraamd op f 15.000. Op verzoek van de directeur-generaal werd nagegaan of er niet een ander geschikt pand kon worden gevonden. Het enige perceel dat in aanmerking kwam, was gelegen op de hoek Steenweg/Maastrichtsche Straatweg (Rijksweg?). Dit was eigendom van een zekere Arnoldts die genegen was met het bestaande kantoor te ruilen onder bijbetaling van f 5.000. De burgerij was het met de voorgestelde verhuizing niet eens en verlangde het behoud van het bestaande kantoor. In 1894 circuleerde een adres aan de minister van Waterstaat¹¹⁾, waarin werd aanbevolen om de aangrenzende gebouwen aan te kopen, om hiermee het kantoor uit te breiden. De bewoners van de Putstraat en de markt richtten echter een adres aan de minister om het postkantoor op de markt "te doen verrijzen". In ieder geval zou het kantoor niet nabij het station moeten worden gevestigd, zoals sommigen bepleitten. Nadat een eerste plan voor nieuwbouw op dezelfde plaats was afgewezen, werd het tweede plan op 10 mei 1894 goedgekeurd. De raming bedroeg f 18.800, waarbij werd gerekend op een positieve opbrengst van de sloop van f 550. Voor de tijdelijke behuizing van het P- en T-kantoor werd van E. Arnoldts-Gijsen een huis gehuurd aan de Stationsweg nummer 101. De huur bedroeg f 343,75 voor de periode van 1 mei 1894-31 juli 1895.

De bouw van het nieuwe kantoor en de uitbreidingen

De architect Knuttel

Het postkantoor werd ontworpen door ir. D.E.C. Knuttel (1857-1926). Hij was van 1892-1922 Rijksbouwmeester van het 2de district¹²). In Limburg ontwierp Knuttel postkantoren voor de volgende plaatsen: Echt (1899), Eygelshoven (1921), Heerlen (1900), Kerkrade (1908), Maastricht (1915), Sittard (1894) en Vaals (1905). In de jaren 1912-1915 bouwde hij het ministerie voor Binnenlandse Zaken (thans Algemene Zaken) aan het Binnenhof, naast het bekende "torentje". In 1920 ontving Knuttel evenals de architecten De Bazel, Berlage, Cuypers, Limburg en Stuyt de opdracht voor het ontwerpen van een nieuw gebouw voor de Tweede Kamer¹³). Zijn ontwerp ondervond in de bouwwereld veel waardering, maar het zou nog tot de jaren negentig duren alvorens tot nieuwbouw werd overgegaan en wel naar een ontwerp van Pi de Bruyn. Wel uitgevoerd werd Knuttels ontwerp voor het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid aan de Bezuidenhoutseweg. In Amsterdam bouwde hij o.a. de Rijkspostspaarbank. Knuttels architectuur is niet uitbundig of spectaculair, maar steeds functioneel en bescheiden. De indeling van zijn gebouwen is helder. De gevels zijn weliswaar gedecoreerd, maar eenvoudig. Bij zijn gebouwen maakte hij dikwijls gebruik van baksteen met natuursteendetails. Zijn ontwerpen paste hij aan aan de schaal en het silhouet van de omringende bebouwing, hetgeen ertoe leidde dat zijn gebouwen nauwelijks opvallen in het stadsbeeld. Dit alles is ook van toepassing op het Sittardse postkantoor dat werd gebouwd in de zgn. eclectische* stijl. Rond de eeuwwisseling bouwde hij verschillende postkantoren in neo-renaïssancestijl (Bergen op Zoom, Scheveningen, Terneuzen).

Het nieuwe postkantoor

Het kantoor werd in 1893 in de "Gids voor Post- en Telegraafambtenaren"¹⁴) als volgt beschreven:

"Sittard. (Post en Telegraafkantoor 6de en 8ste kl.)

Nieuw Rijksgebouw, waarschijnlijk 1 Dec. 1895 voltooid. Ingang publiek aan de Brandstraat, wachtkamer, kantoorlokaal met 3 dubbele ramen aan de Bagijnenhofstraat (sic), bestellerskamer, afzonderlijke toegang tot de dienstlokalen. De woning (ingang Bagijnenhofstraat) bevat *beneden* vestibule, ingang, eene kamer (circa 5x4 M.), met schoorsteenmantel, 2 kasten, 1 raam aan de Bagijnenhofstraat en 1 tuindeur, voorts keuken en kelder; *boven* vier kamers: kamer no. 2 met 1 raam; kamer no. 3 met schoorsteenmantel, 2 kasten en een raam; kamer no. 4 met schoorsteenmantel, 1 kast en 2 ramen; kamer no. 5 met schoorsteenmantel, 2 kasten, 1 raam aan de Bagijnenhofstraat en 1 raam aan de Brandstraat; voorts zolderkamer, dienstbodekamer met bedstede en 1 kast. Flinke zolders. Tuin."

De originele tekening is bewaard gebleven (zie afb. 2). Opmerkelijk is het jaartal

* Eclectisme = het streven om denkvormen, werkwijzen, stijlen of motieven van het voorgeslacht of van anderen over te nemen en te versmelten tot iets nieuws. In dit geval de Hollandse renaissance in classistische stijl.

1894 in de gevelsteen aan de zijde van de Brandstraat. In de nog bestaande steen staat het jaartal 1895. De wachtkamer voor het publiek was nogal eng bemeten, deze zou dan ook bij de eerste verbouwing worden vergroot. Let verder op de brievenbus tussen het tweede en derde raam van links. Deze bus bestond uit een zgn. frontplaat (afb. 3), met een gescheiden inwerpgleuf voor brieven en drukwerken, en werd gelegegd vanuit het kantoorlokaal.

De aanbesteding van het postkantoor vond plaats op 13 juli 1894¹⁵). Op dezelfde dag zond de Rijksbouwmeester de volgende brief aan het gemeentebestuur¹⁶):

”Op de heden gehouden aanbesteding van den bouw van een P en T kantoor met directiewoning te Sittard is onder anderen ingeschreven door G. Beckers te Sittard voor *f* 18.167 die daarbij tot zijn borgen stelt V. Laudy en H. Peters, beiden mede aldaar wonende. N.a.v. dier inschrijving neem ik de vrijheid mij tot Uw college te wenden met beleefd verzoek mij te willen mededelen of de genoemde borgen naar Uw mening geacht kunnen worden hoofdelijk goeod voor het ingeschreven bedrag te zijn”.

Blijkbaar gingen de posterijen niet over een nacht ijs, maar hoe dan ook: de bouw werd gegund aan de aannemer G. Beckers. Deze werd al spoedig met een probleem geconfronteerd. De afbraak van het oude gebouw moest namelijk met de nodige voorzichtigheid geschieden om schade aan de naastgelegen percelen te vermijden. Begin september werd echter een schrijven van B. Hertzdahl ontvangen, waarin deze schadevergoeding eiste voor aan zijn woning toegebrachte schade. Overeenkomstig een bepaling in het bestek was deze voor rekening van de aannemer, die de zaak verder afhandelde. Op 5 oktober 1894 verzocht de opzichter der Landsgebouwen het gemeentebestuur ”nogmaals beleefd doch dringend kennis te willen komen nemen van de uitgezette rooilijn voor het in aan-

Afb. 2. Voor- en zijgevel van het kantoor, zoals opgeleverd in 1895
Ontwerp D.E.C. Knuttel

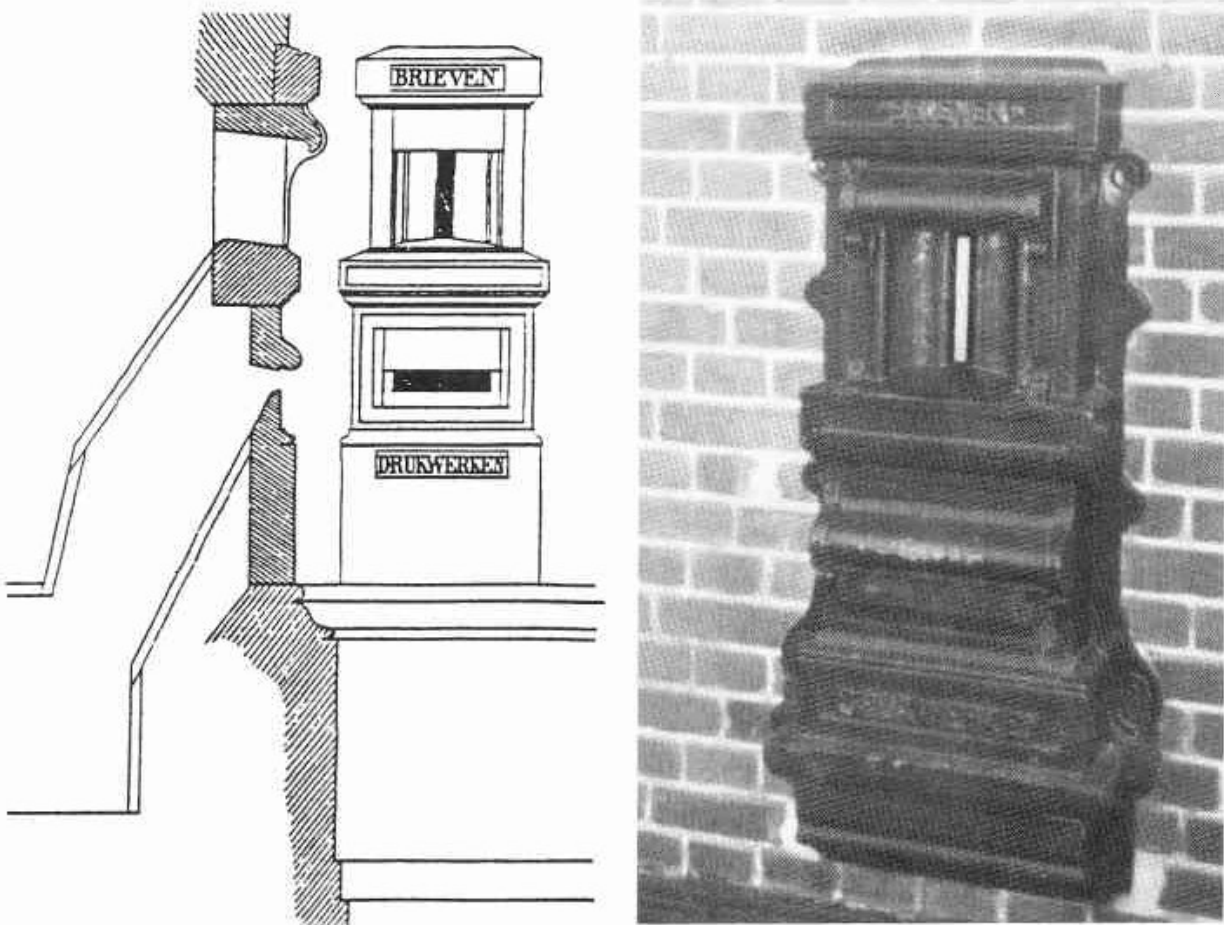
bouw zijnd Post en Telegraafkantoor, daar spoedig met het optrekken der verschillende gevels zal moeten worden begonnen" ¹⁷).

Verdere vertraging ontstond door het slechte weer. Ten gevolge van vorst en regen moest het werk van 14 december 1894 tot 10 maart 1895 worden stilgelegd. Doordat de overeengekomen opleveringsdatum (1 juli 1895) niet werd gehaald, moest de huur voor de tijdelijke huisvesting aan de Stationsweg worden verlengd tot 31 december 1895. De werkzaamheden verliepen verder voorspoedig en zo kon directeur Schwan op 10 december reeds een gedeelte van de ambtswoning in gebruik nemen. Schwan was op 1 oktober 1895 Van der Schrieck als directeur van het P en T kantoor opgevolgd.

Het postkantoor werd op 14 december 1895 opgeleverd. In de "Katholieke Limburger" ¹⁸) kon men lezen: "Maandag jl. is alhier het nieuwe Post- en Telegraafkantoor in gebruik genomen".

De uitbreidingen

De verwachting was dat door de nieuwbouw voor een aantal jaren in de "behoeften van den dienst" zou zijn voorzien en dat er voorlopig geen bijzondere kosten zouden worden gevegd. Op 25 maart 1898 werd echter aan de reeds eerder ge-

Afb. 3. Brievenbus zgn. frontplaat met gescheiden inworp voor brieven en drukwerken
Rechts een dergelijke voorziening, nog steeds aanwezig aan het voorm. postkantoor
te Vijlen

noemde G. Beckers voor f 700 het verven van wanden en plafonds en het behangen van de ambtswoning opgedragen. Dit werd beschouwd als de voltooiing van de nieuwbouw van 1895. Eveneens in 1898 ging men in Sittard over tot de aanleg van een moderne gasverlichting. Tot dan toe had men zich in het postkantoor moeten behelpen met walmende petroleumlampen. Het voorstel van de directeur om kantoor en ambtswoning op het gemeentelijke gasnet aan te sluiten, werd dan ook zonder problemen goedgekeurd.

Een ander logistiek probleem vormde de drinkwatervoorziening. Aangenomen moet worden dat tot 1906 het drinkwater van een van de stadspompen moest worden betrokken. De dichtstbijzijnde pomp was waarschijnlijk gelegen op de hoek Limbrichterstraat/Misboekstraat. Op 31 oktober 1906 werd voor het kantoor machtiging verleend tot het slaan van een pijpwel, kosten f 200. Hierbij kwam in juli 1907 nog f 86 voor de aanschaf van filters. Verscheidene drinkwatermonsters werden onderzocht en afgekeurd, waarna in september 1909 opnieuw een pijpwel werd geslagen, deze keer tot een diepte van 40 m. Bruikbaar drinkwater werd echter niet gevonden, waarop de realisering van de plannen tot de aanleg van een gemeentelijk drinkwaternet werd afgewacht. Dit zou echter nog tot 1915 duren.

Intussen was in 1904 in het kantoor een "Rijkstelefoonbureau voor interlokaal verkeer" gevestigd. Ook werd er een cel geplaatst in de wachtkamer. Tengevolge van deze uitbreiding en ook door het overige toegenomen verkeer bleek het 10 jaar oude gebouw reeds te klein geworden. In september 1904 brak er brand uit in het pand naast het postkantoor, vermoedelijk was dit het pand van de eerder genoemde B. Hertz dahl ¹⁹). De Rijksbouwmeester achtte de tijd rijp om over de aankoop van de bouwval te onderhandelen. De vraagprijs (f 14.000) was echter zodanig dat van de koop werd afgezien.

In 1905 werd naast het postkantoor een "fraai winkelhuis gebouwd" ²⁰).

De grote verbouwing in 1906

In 1905 kreeg de Rijksbouwmeester opdracht om een verbouwingsplan te maken. De uitbreiding zou voor een groot deel worden gerealiseerd in de tuin van de ambtswoning, dit ondanks de bezwaren van de directeur. Nadat een tweede ontwerp door alle instanties was goedgekeurd, vond op 4 april 1906 de aanbesteding plaats. Enige inschrijver was J.B. Muyres te Sittard voor een bedrag van f 14.300, dat bijna 3.000 gulden boven de raming lag. Gunning had dan ook niet plaats temeer omdat de Rijksbouwmeester de inschrijver ervan verdacht voor de inschrijving met andere aannemers overleg te hebben gepleegd, *hetgeen inderdaad het geval bleek*. Vervolgens werd getracht om het werk onderhands tegen een lager bedrag uit te geven. Toen dit niet lukte werd in overleg getreden met de aannemers Heymerink te Nijmegen en Nollen te 's-Gravenhage, die het werk uiteindelijk voor f 12.140 aannamen. Gedurende de verbouwing bleef het postkantoor in gebruik. Dit was niet het geval met de ambtswoning. Het gedeelte van

de woning op de begane grond werd bij het kantoor getrokken. Hierdoor moest aan de rechterkant van het gebouw een nieuw trappenhuis met vestibule worden aangebouwd. De belangrijkste werkzaamheden in het kantoor bestonden uit de vergroting van de wachtkamer en van het lokettenkantoor.

De veranderingen na de verbouwing zijn bij de gevel aan de Begijnenhofstraat duidelijk vast te stellen (zie afb. 4). De brievenbus tussen het tweede en derde raam van links is verdwenen, omdat deze anders in de wachtkamer zou uitmonden i.p.v. het kantoor. Een nieuwe brievenbus is aangebracht rechts naast het vijfde raam van links, dat in de plaats kwam van de vroegere dienstingang. De nieuwe dienstingang bevindt zich helemaal rechts en daarnaast, iets teruggelegen, de ingang van de woning (afb. 5).

In "Post- en Telegraafwereld" ²¹⁾ werd in 1917 het kantoor als volgt beschreven:

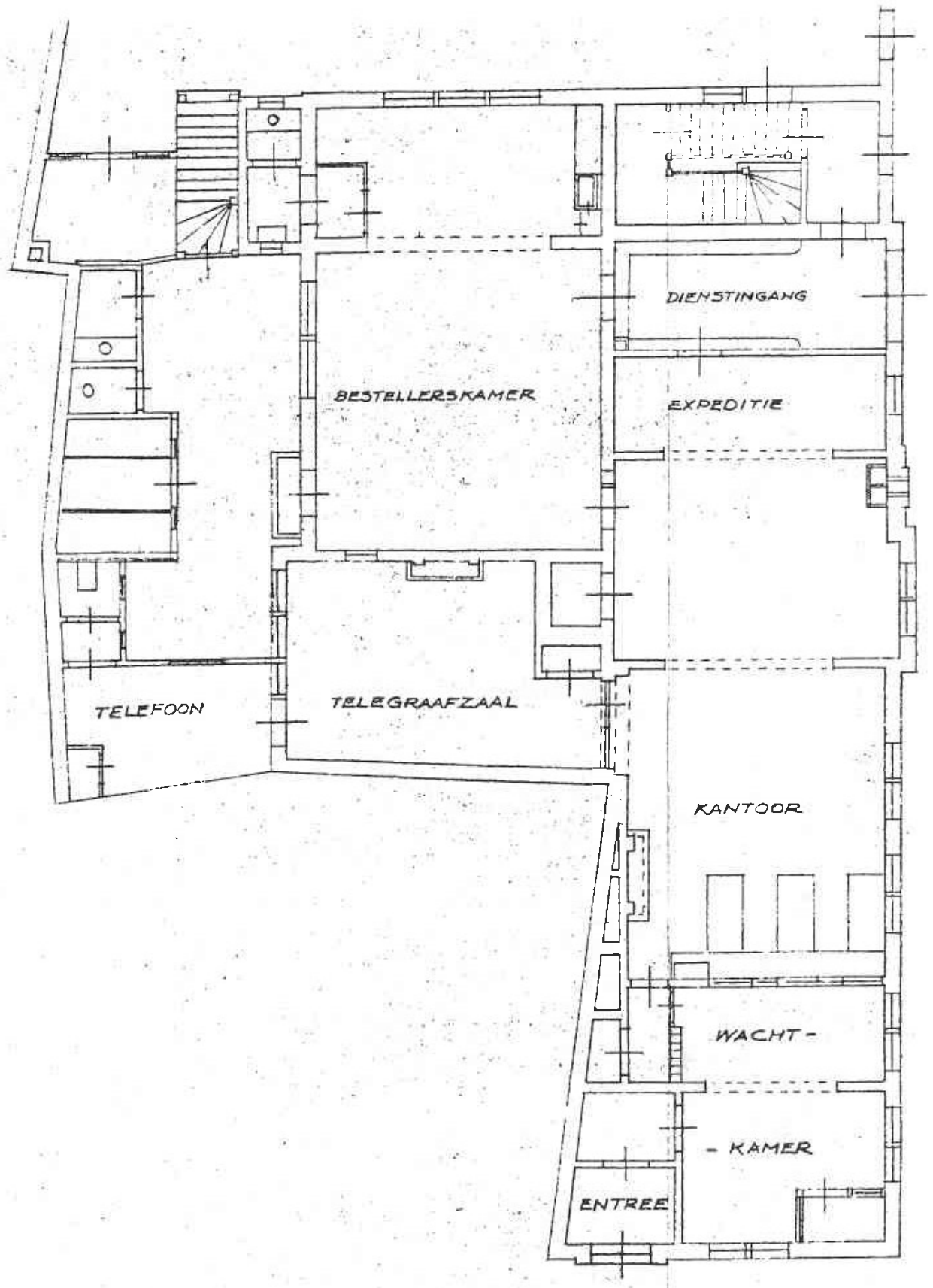
"Ingang publiek aan de Brandstraat, wachtkamer met 3 groote ramen, kantoorlokaal met 4 groote ramen, telegraafkamer met een groot raam, telefoonkamer met 3 groote ramen, bestellerskamer met 2 groote ramen. De woning (ingang Begijnenhofstraat) bevat beneden kleine vestibule en trap naar woning, 1 tuindeur en deur naar den kelder, voorts kelder, boven: keuken, 6 kamers".

Vervolgens worden de kamers beschreven en dan tenslotte: "Flinke zolder met dienstboedekamer, kast. Waterleiding boven. Tuin ca. 10 bij 10 M".

De oplevering van de verbouwing, aanvankelijk gesteld op 17 november 1906,

Afb. 4. Het postkantoor aan de Begijnenhofstraat na de verbouwing in 1906

Afb. 5. Plattegrond van het kantoor (begane grond) na de verbouwing in 1906

had eerst op 31 december plaats. Dit in verband met een aantal moeilijkheden die tijdens de bouw werden ondervonden. De staat van meer- en minderwerk tijdens de verbouwing sloot met een bedrag van f 275 aan meer werk, hetgeen in 1907 werd betaald.

In de Kroniek over 1907 ²²⁾ vinden we bij 22 januari: "Het Post- en Telegraafkantoor hetwelk door den aanbouw vergroot en comfortabeler ingericht is, wordt opengesteld voor den dienst van des morgens 7¹/₂ tot des avonds 8¹/₂ uur. Reeds sedert jaren werd in de stad naar die dienstregeling verlangd; door het aanhoudend petitionneeren door de Kamer van Koophandel werd dit gunstig resultaat eindelijk bereikt".

Noodzaak tot verdere uitbreiding en aankoop van een nieuw perceel

In 1913 werd opnieuw toenemend ruimtegebrek geconstateerd bij de behandeling van de post. Door de snelle groei van de mijnindustrie en de (voorgenomen) bouw van Staatsmijn Maurits nam het postverkeer sterk toe. Een door de inspecteur der posten ingesteld onderzoek wees uit dat de oplossing van het ruimtegebrek alleen kon worden verkregen door de aankoop van een belendend perceel. Men was echter niet bereid de door de eigenaar gevraagde prijs van f 75.000 te betalen. Daarom werd een onderzoek ingesteld naar geschikte alternatieven. Er was een tiental percelen beschikbaar, waarvan slechts een tweetal in aanmerking kwam. De overige waren te duur, te klein of te ongunstig gelegen. De twee alternatieven waren: een terrein aan de Steenweg, vraagprijs f 30.000 van de wed. N. Rutten en een terrein, eveneens aan de Steenweg, groot 960 m² of 1.782 m², vraagprijs resp. f 35.000 en f 38.000, van de wed. Wijnhoven. De Rijksbouwmeester keurde deze percelen echter bij nader onderzoek eveneens af en meende de ruimte voor uitbreiding te kunnen vinden in het resterende gedeelte van de tuin. Een tweetal verbouwingsplannen werd echter afgewezen. Een gedeeltelijke oplossing voor het nijpende ruimtegebrek werd gevonden door de zgn. passe-correspondentie vanaf 1 mei 1915 naar Maastricht te zenden. Deze kon aldaar in het kantoor in het nieuw gebouwde stationsgebouw worden verwerkt.

Op 8 juli 1915 werd met de gebrs. Canton te Sittard een overeenkomst gesloten voor een aantal kleine verbouwingen. Dit betrof de ombouw van het telefoonvertrek tot telegraafkamer en inrichting van een nieuw telefoonlokaaltje en een kledingberging. Op 1 januari 1917 werd in Sittard een lokaal net van de Rijkstelefoondienst gevestigd.

Na diverse kleine aanpassingen in de jaren 1915-1918 kwam men in 1919 opnieuw met een plan voor een algehele verbouwing, waarvan de kosten werden geraamd op f 65.000, later f 75.000. Omdat de groei van de bevolking en de ontwikkeling van de industrie aanhielden, werd gevreesd dat het verbouwde kantoor spoedig weer te klein zou zijn. Aangezien de gemeente een stuk grond, groot ca. 3.000 m² aanbood, besloot de inspecteur dat nu de tijd was gekomen om serieus nieuwbouw te overwegen.

Na onderhandelingen met de gemeente bleek deze bereid het terrein voor *f* 9 per m² af te staan. Op 10 augustus 1921 werd de definitieve overeenkomst gesloten tot aankoop van een perceel aan de Engelenkampstraat, kadastraal bekend als sectie D nr. 3766 boomgaard. Het terrein van het geprojecteerde postkantoor was reeds aangegeven op een stadsplattegrond uit 1924 onder letter A. Het perceel was gelegen in de zgn. Reutersbaand (Ruitersbeemden), waar inmiddels de eerste nieuwbouw had plaatsgehad langs de Parklaan. Ook was de eerste aanzet van de zuivelfabriek reeds aanwezig (inmiddels gesloopt). Het oude postkantoor was op de plattegrond te vinden onder nr. 21.

De makers van de plattegrond bleken nogal voortvarend te zijn geweest want de Rijksbouwmeester en zijn opdrachtgever konden het niet eens worden over de afmetingen van het nieuwe gebouw. Daarom werd op 9 maart 1922 aan de minister voorgesteld van nieuwbouw af te zien en het aangekochte terrein over te dragen aan het ministerie van Financiën, om openbaar te worden verkocht. De overdracht vond plaats op 7 april 1923, maar het terrein werd niet verkocht. In 1926 meldde de inspecteur dat de exploitatie van de Staatsmijn Maurits niet van zodanige invloed op de stad Sittard was gebleken als werd verwacht. De nieuwbouw kon daarom beter nog enkele jaren worden uitgesteld. Wel moest een aantal dringende voorzieningen aan het bestaande kantoor worden getroffen. In 1925 was in de ambtswoning reeds de bestaande gasverlichting vervangen door elektrische en in 1927 werd nog eens voor *f* 1.490 aan het kantoor vertimmerd. De gemeente, die de bouw van een nieuw kantoor zoveel mogelijk trachtte te bevorderen, bood in 1928 een ander terrein aan in ruil voor het gekochte. Dit perceel van 2.650 m² was volgens de gemeente nog gunstiger gelegen. Uiteindelijk werd besloten van dit aanbod geen gebruik te maken.

Op 28 november 1930 rapporteerde de Rijksgebouwendienst dat het bestaande kantoor in alle opzichten te slecht, te klein en te donker was. Voldoende ruimte zou alleen kunnen worden verkregen door aankoop van het belendende perceel of door nieuwbouw op het reeds gekochte terrein. De eigenaar van het naastgelegen perceel vroeg een prijs van *f* 100.000 (*f* 25.000 meer dan in 1913). Hierop werd definitief tot nieuwbouw besloten en op 1 juli 1931 werd aan de Rijksbouwmeester een programma van eisen toegezonden. Dit bevatte een aantal belangrijke verbeteringen ten opzichte van de bestaande situatie. Onder andere vergroting van de oppervlakte van de wachtkamer van 18 naar 90 m², kantoorlokaal van 66 naar 140 m² en de ruimte voor de bestellers van 35 naar 90 m². Een bewijs dat men in het bestaande gebouw volkomen knel was komen te zitten. In 1933 deed de gemeente het voorstel om de nieuwbouw te combineren met een openbare leeszaal en bibliotheek. De directeur-generaal kon zich met dit voorstel verenigen, waarna de Rijksbouwmeester een ontwerp maakte. Dit werd ontvangen op 31 januari 1934 en op 6 april d.a.v. werd de aanbesteding gehouden. De laagste inschrijver bleek te zijn de firma H.C. van Tienen uit Nijmegen, voor de som van *f* 84.940 (aanzienlijk lager dan de vraagprijs voor het perceel naast het oude kantoor).

Ingebruikname van het huidige kantoor aan de Engelenkampstraat en verkoop van het oude gebouw

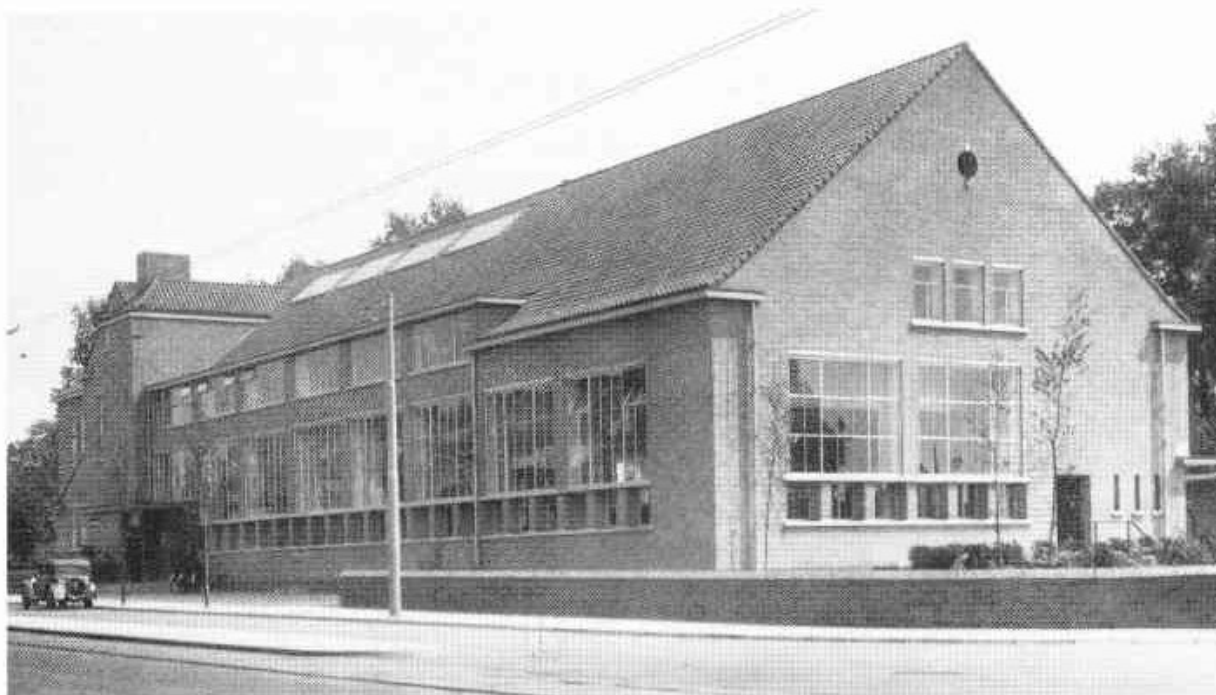
De ingebruikname van het nieuwe gebouw gebeurde in gedeelten. De leeszaal en bibliotheek konden reeds op 1 april 1935 worden betrokken. Het gebouw werd in zijn geheel opgeleverd begin september 1935, waarna op 21 september 1935 de officiële opening plaatsvond. De post- en telegraafdienst begon haar werkzaamheden in het nieuwe gebouw op 23 september 1935 (afb. 6). De telefoondienst bleef nog in het oude gebouw gevestigd tot 15 december 1936. Op die datum werd in het nieuwe gebouw een automatische telefooncentrale in gebruik genomen. Het oude postkantoor werd met ingang van 1 januari 1937 overgedragen aan Financiën. Het door Financiën aan de PTT te vergoeden bedrag werd bepaald op f 24.300, zijnde de som die het gebouw eventueel bij openbare verkoop zou opbrengen. In later jaren stond het pand bekend als "Tummers-Tangelder". Momenteel (1992) is er de kledingzaak "Amici" gevestigd. De voormalige directeurswoning is verhuurd.

Personeel

Directeuren

Van 1886-1938 waren in Sittard elf directeuren werkzaam ⁹⁾:

J.A.A. Kuller	16.01.1886-01.11.1888
E.P.H. van der Schrieck	01.12.1888-01.10.1895
J.A.A. Schwan	01.10.1895-01.06.1897

Afb. 6. Het postkantoor aan de Engelenkampstraat, in gebruik genomen september 1935
Op de voorgrond de rails en de bovenleiding van de tram Sittard-Heerlen

H.J. Messink	16.07.1897-16.05.1901
J.G. van Nauta Lemke	16.08.1901-01.02.1905
D.J.G. Bolnes	01.02.1905-17.02.1917
G.J. Pierik (waarnemend)	17.02.1917-16.05.1917
H. Vogel	16.05.1917-01.08.1919
J.H.E. van Waegeningh	01.10.1919-16.09.1924
J. Poppens (waarnemend)	16.09.1924-16.10.1925
J.J. de Jong	16.10.1925-01.02.1938

Zoals te zien waren er vacatures van 1.6-16.7.1897, 16.5-19.8.1901 en van 1.8-1.10.1919.

Met name tijdens een vacature- of vervangingsperiode verscheen er een beschrijving van de standplaats Sittard in de gidsen voor post- en telegraafambtenaren. Hierin was een beschrijving van het kantoor en de ambtswoning opgenomen. Daarnaast werd er ook een aantal gegevens vermeld over de standplaats (Sittard). Hieruit kan men zich een beeld vormen van de visie van een buitenstaander op het toenmalige Sittard, vandaar uit het boekje van 1893 het volgende citaat ¹⁴⁾:

”Van de 6.075 inwoners zijn 5.816 R. Kath., 77 Ned. Herv. en 184 Isr. Kerken voor R.-Kath., Ned. Herv. en Isr. Schoolgeld voor de hoogste kl. 60 cent, in de lagere klassen van 10 tot 30 cent per week. Voorts bijzondere scholen van de Paters Jesuiten. In het algemeen is het onderwijs slecht en voorbereiding tot latere examens onmogelijk. De hoofdelijke omslag bedraagt boven *f* 1.000, 1%. (Het tractement van de directeur bedroeg *f* 2.000, schr.) Voor iemand die zich met de hier verkrijgbare levensmiddelen kan behelpen, is ’t leven goedkoop. Vleesch, boter en kruidenierswaren zijn hier echter zeer slecht, zoodat men alles van buiten moet laten komen, waardoor het leven hier feitelijk duur wordt. Het stadje ziet er onzindelijk uit en wordt in vele opzichten slecht onderhouden. Er is geene Societeit. Prachtige omstreken. Gezond klimaat.”

In 1917 bleek dat er niet al te veel veranderd was ²¹⁾:

”Inwoners 9.184. Kerken voor R.-Kath., Ned. Herv. en Isr. Schoolgeld voor de hoogste klassen *f* 1,20 tot *f* 2,00 per maand, voor de lagere klassen 10 tot 30 cent per week. 1 Meisjesschool, 1 lagere school, 1 Bisschoppelijke school. Voor iemand die zich met de hier verkrijgbare levensmiddelen kan behelpen, is ’t leven goedkoop etc. (als 1893). Eene Societeit, Prachtige omstreken. Gezond klimaat. Hoofdelijke omslag. Van de eerste *f* 500 van het belastbaar inkomen wordt 2%, voor de volgende *f* 500 en daarboven 2¼ à 3 tot 4% geheven. Aftrek voor gehuwden *f* 400. Aftrek voor een kind *f* 35, 2 kinderen *f* 70, 3 kinderen *f* 110, enz. Gemeente opcenten personeele belasting 50.”

Het citaat over de levensmiddelen keert steeds in dit soort gidsen terug, maar het is zeer de vraag of dit wel de actuele situatie weergaf.

Van enkele directeuren is bekend dat zij naast hun postale bezigheden ook actief waren in het gemeenschapsleven.

De eerste directeur van het kantoor in de Begijnenhofstraat, J.A.A. Kuller, vierde in september 1886 op luisterrijke wijze zijn verjaardag ²³⁾. De ambtenaren en postboden boden hun gelukwensen aan, vergezeld van een passend geschenk. De assistent K.J. Hendriks (oudste in dienstjaren) hield ”eene schoone toespraak”,

waarna in de tuin vuurwerk werd afgestoken en alle aanwezigen om een gulle tafel aanzaten. Na zijn vertrek uit Sittard in 1888 was Kuller tot 26 februari 1892 postdirecteur te Venlo.

E.P.H. van der Schrieck (geb. 4 april 1854 te Breda) was voor zijn ambtsaanvaarding in Sittard werkzaam in Den Haag en Kralingen (Rotterdam). Hij was rooms-katholiek en had voor zijn komst naar Sittard reeds vier dochters. In Sittard werd hij nog verblijd met de geboorte van een zoon en een dochter. Van der Schrieck volgde na zijn vertrek in 1895 J.A.A. Schwan op als directeur te Schoonhoven.

De faam van directeur Schwan was hem reeds voor zijn komst naar Sittard vooruitgesneld. De Katholieke Limburger wist in 1895²⁴⁾ het volgende te melden: "Dinsdag 1 October aanvaardde de heer J.A.A. Schwan zijn functie als directeur van het Post- en Telegraafkantoor alhier. Hoe algemeen geacht en bemind de heer Schwan te Schoonhoven was, blijkt uit de schitterende ovatie, die hem Zondag door den Burgemeester en de notabelen van Schoonhoven bereid was, waarbij Z. Weled. Gest. tevens een stoffelijk souvenir bestaande uit een salonschrijftafel met bijbehorende bureaustoel werd aangeboden". Verder werden in een toespraak zijn nauwgezetheid en voorkomendheid als ambtenaar, maar ook zijn menselijkheid en hulpvaardigheid geprezen. Tenslotte werd hem toegewenst dat hij dezelfde gevoelens van achting en genegenheid in zijn nieuwe standplaats (Sittard) zou ondervinden.

Postdirecteur Schwan (geb. 15 januari 1849 te 's-Hertogenbosch) was voordat hij in Schoonhoven werd benoemd werkzaam in Sliedrecht. Na zijn vertrek uit Sittard in 1897 werd hij overgeplaatst naar Middelburg, vermoedelijk een aardige promotie.

De vierde directeur, Messink, had wel heel bijzondere kwaliteiten. In het blad Limburg²⁵⁾ stond een verslag van een uitvoering die op 9 juni (Sacramentsdag) plaatsvond in het lokaal van de Xaveriusvereniging. De avond werd geheel verzorgd door directeur Messink. Hij speelde "de meest moeilijke stukken van Liszt, Rubinstein, Moszkowski en Chopin, afgewisseld met twee zeer lange voordrachten van Justus van Maurik en Dr Laurillard". Dhr. Messink toonde zich een meester op zijn instrument en gaf blijk van een niet geringe begaafdheid.

Hendrikus Johannes Messink (geb. 18 december 1857 te Nijmegen) was voor zijn komst naar Sittard werkzaam in Utrecht. Hij vertrok op 28 mei 1901 naar Dordrecht.

J.G. van Nauta Lemke (geb. 1 november 1857 te Wanbrugge (Gr?)) had voor zijn komst naar Sittard als standplaats Heemstede. Hij was echter reeds eerder in het Limburgse werkzaam, namelijk vanaf 1894 als directeur van het postkantoor te Gulpen²⁶⁾. In 1905 vertrok hij naar Den Haag.

Het overige personeel

In het jaar van de opening van het nieuwe kantoor (1895) waren er naast de direc-

teur werkzaam de surnumerair* H.A.M. van Poppel, de klerk J.M.C. den Breugom de Haas, adsistent K.J. Hendriks en vier bestellers²⁷). Gemeld werd verder dat er 4 hulpkantoren waren, nl. in Amstenrade, Geleen, Nuth en Susteren.

Van de klerk der Telegrafie 1ste klasse Den Breugom de Haas weten we dat hij op 16 augustus 1895 van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegraphie werd overgeplaatst naar Sittard²⁸). Hij zou in Sittard blijven tot 1903. De adsistent der Posterijen K.J. Hendriks (geb. 25 maart 1851 te Sittard) trad in 1878 in dienst en maakte dus alle verhuizingen mee: van de Paardestraat naar de Begijnenhofstraat, vervolgens naar de Stationsweg en weer naar de Begijnenhofstraat. Hij diende onder 8 directeuren en vierde op 1 februari 1903 zijn zilveren jubileum. Bij die gelegenheid ontving de heer Hendriks veel blijken van belangstelling²⁹). Hij werd voor het laatst vermeld in het overzicht over 1910³⁰).

Over de bestellers in de jaren negentig zijn aanzienlijk minder gegevens bekend. In de Katholieke Limburger werd het jubileum van Jos Vernooij gememooreerd³¹).

In 1893 ontving de gemeente Sittard een schrijven van de commissaris der koningin³²). Hierin werd gewag gemaakt van de postbode Hubert Pubben die een kosteloze vergunning wenste voor het dragen van een revolver. Het gemeentebestuur werd verzocht een certificaat van onvermogen af te geven, zoals reeds eerder werd verstrekt op 20 april 1892. Blijkbaar was het beroep van postbode in de vorige eeuw niet ongevaarlijk en liep Pubben al langer met een revolver op zak.

In 1894 werd in het blad "Limburg"³³) de bewoners van de "gehuchten" Leyenbroek, Ophoven, Overhoven en Stadbroek opgeroepen een petitie te zenden aan de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

In tegenstelling tot het centrum vond in deze wijken slechts een bestelling per dag plaats. De twee stadsbestellers hadden het reeds zo druk, dat een extra besteller gewenst was die dan tweemaal per dag de genoemde gehuchten zou moeten bedienen. De petitie leverde voorlopig geen resultaat op (zie beneden).

In 1900 waren in Sittard de volgende bestellers werkzaam³⁴): Fliegel, H. Ubben, A. Vernooij, H. Vinclair en P. Wijshoff. Op werkdagen waren er vier bestellingen voor brieven en wel om 6.15 uur, 8.30 uur, 11.15 uur en 6 uur namiddag. Op zonen feestdagen was er een bestelling om 9 uur. Pakketten werden op werkdagen om 9.50 en 3.30 uur n.m. besteld.

Daarnaast werkte een vijftal boden te voet het platteland af⁹): de besteller H. Limpens volgde in 1901 de route Ophoven, Einighausen, Berg, Urmond, Nattenhoven, Graetheide. A. van Eijs liep naar Limbricht, Guttecoven, Grasbroek, Bornerheide, Hoogenberg en Obbicht. J. Tummers behandelde Leyenbroek, Doenrade, Viel, Bingelrade, Raath, Etzenrade en Jabeek.

J. Canton had het wat gemakkelijker met Linde, Overhoven, Nieuwstadt en Huis

* Surnumerair = boven het getal aangesteld persoon, die in de gelegenheid wordt gesteld zich enige tijd te bekwamen, om als hij voldoet, benoemd te worden, b.v. bij de belastingen, posterijen.

Millen. Hij moest wel om 2.30 uur een tweede bestelling doen. F. Horn bewerkte Broeksittard, maar zijn opvolger op deze gemakkelijke route, G. Schrijen, moest er nog Haagsittard en Lahrhof bij doen en bovendien tweemaal naar Wehr gaan. In de loop der jaren veranderden de boden en de routes. Dit laatste vooral door de inrichting van hulpkantoren in o.a. Grevenbicht. In 1907 werd de rijwieldienst ingevoerd. Volgens een opgave in Post en Telegraafwereld³⁵⁾ waren in 1918 in het kantoor Sittard naast de directeur werkzaam: 1 commies, 2 commiezen titulaire, 10 kantoorbedienden, 3 telefonisten, 1 hoofdbesteller, 13 bestellers, 2 kantoor knechts en 2 jongelingen. In totaal waren er dus 35 personen werkzaam in het relatief kleine gebouw. Daarnaast ressorteerden onder Sittard nog 10 hulpkantoren en 9 hulptelegraafkantoren. In 1914 was ook de eerste vrouwelijke werknemer in dienst getreden nl. mej. Steenaert als hulptelefoniste, in 1915 kreeg zij gezelschap van de kantoorbediende mej. Roebroek.

Epiloog

Tijdens de beschreven periode maakten de posteries in Sittard een snelle ontwikkeling door. Dit kan worden geïllustreerd met het aantal werknemers, dat in 1886 zes bedroeg en in 1935 vijfendertig. Verder was het totale vloeroppervlak in het nieuwe kantoor 4¹/₂ maal zo groot als in het kantoor in de Begijnenhofstraat. De ontwikkeling van het postverkeer kan worden verklaard uit de snelle toename van de bevolking, vooral na de eeuwwisseling. In 1886 bedroeg het aantal inwoners 5.685, in 1900 6.031 en in 1936 15.726. Deze bevolkingstoename werd weer veroorzaakt door de vestiging van industrieën in Sittard en omgeving, met name de mijnindustrie.

Door deze snelle ontwikkeling dreigde de Sittardse post voortdurend uit zijn vestje te barsten en moesten er steeds ad hoc oplossingen worden gezocht om de ergste ruimtenood te lenigen. Uiteindelijk werd door de bouw van een nieuw kantoor voor een lange periode in alle behoeften voorzien. De bouw van het zgn. expeditieknooppunt in de jaren tachtig had minder te maken met ruimtegebrek als wel met de verandering van de expeditiestructuur bij de PTT.

F. Hermse

Bronnen:

1. Drs. J.M.S. Oremus, Sittardse stadsrekeningen 1588-1589 en 1628-1629, Monografieën uit het land van Sittard, nr. 1, p. 100.
2. Werner Munzberg, Thurn und Taxis Poststations-Katalog, p. 265. Zie ook: H.A. van Vucht, een keizerlijk postkantoor te Sittard, Historisch Jaarboek Zwentibold 1986, pp. 7-27.
3. Fr.G.H.M. Crutzen, Portret van een plattelandsnotaris J.M. Kemmerling (1754-1821), Jaarboek 1991 Stichting Historische Studies in en rond het Geuldal, pp. 77-143.
Kemmerling maakte van 1806-1819 gemiddeld 150 akten per jaar op, hetgeen te weinig opleverde om met zijn gezin van te leven, Hij oefende daarom naast een aantal openbare functies het beroep van winkelier en koopman uit.
4. Weekblad "De Katholieke Limburger", 21 november 1885.
5. GAS, Uitgaande correspondentie, 27 juli 1888, nr. 217.
6. GAS, Ingekomen stukken + diversen, 1888.
7. GAS, Uitgaande correspondentie, 15 november 1888, nr. 323.
8. GAS, Ingekomen stukken + diversen, 1891.
Volgens het K.B. van 15 september 1886, herzien in 1892 (Staatsblad nr. 219), moest de gemeente over 1890 f 52,10 bijpassen. Over 1891 en 1893 was niets verschuldigd. Vanaf 1891 waren in het aantal verzonden telegrammen die van het spoorwegkantoor te Geleen (Lutterade) inbegrepen: blijkbaar ressorteerde dit kantoor onder Sittard.
9. Veel gegevens zijn verkregen uit "Geschiedenis van de PTT-gebouwen te Sittard" van de Afdeling Posthistorie en Geschiedschrijving van het Nederlandse PTT Museum te Den Haag.
10. Weekblad "De Katholieke Limburger", 5 maart 1892.
11. "Limburg", Nieuws- en Advertentieblad voor de Provincie, 28 maart 1894.
12. G.H.P. Steenmeijer, D.E.C. Knuttel: Bouwmeester zonder betekenis?, De Rijksbouwmeesters, publicatie in voorbereiding Rijksgebouwendienst 1992.
13. De Bouwwereld, 20ste jrg., nr. 30, 27 juli 1921.
14. W. Huisman Jr., Gids voor Post- en Telegraafambtenaren, die naar eene directie solliciteren, Almeloo, W. Hilarius Wzn, 1893, pp. 56-57.
15. "Limburg", Nieuws- en Advertentieblad voor de Provincie, 14 juli 1894: "Bij den gisteren gehouden aanbesteding van den bouw van een post- en telegraafkantoor met directiewoning te Sittard (raming f 18.000) werden de volgende inschrijvingen ontvangen:
G. Beckers Sittard f 18,167; F. Denie Sittard f 18.610; V. Laudy Sittard f 18.502,99; F. Versteijne Oisterwijk f 21.347".
16. GAS, Ingekomen stukken + diversen, 1894.
17. Idem.
18. Weekblad "De Katholieke Limburger", 28 december 1895.
19. Jaarboekje voor Sittard, Vereeniging de Kollenberg, 1905.
Korte Kroniek: "In de nacht van 15 op 16 september, omstreeks 2 uur brandde de woning naast het Post- en Telegraafkantoor geheel uit, zodat slechts de muren bleven staan".
20. Idem, 1905, p. 77.
21. De Post- en Telegraafwereld, jrg. 21, nr. 12, maart 1917, p. 271, geïllustreerd tijdschrift, W. Huisman Jr.
22. Jaarboekje voor Sittard, Vereeniging de Kollenberg, 1908.
23. Weekblad "De Katholieke Limburger", 2 oktober 1886.
24. Idem, 5 oktober 1895.
25. "Limburg", Nieuws- en Advertentieblad voor de Provincie, 11 juni 1898.
26. Idem, 1 december 1894.
27. W. Huisman, Jaarboekje der Post en Telegraphie, 1896, p. 79, Almeloo, W. Hilarius Wzn.
28. Weekblad "De Katholieke Limburger", 3 augustus 1895.
29. Jaarboekje voor Sittard, Vereeniging de Kollenberg, 1904.
30. Idem, 1911. Karel Joseph Hendriks huwde op 24 november 1883 met Maria Hubertina Helena Corvers (* 22 november 1858). Het huwelijk werd gezegend met 3 zoons en 4 dochters, van wie de laatste, geboren op 30 april 1893 kort na de geboorte kwam te overlijden. De moeder overleed 14 dagen na de geboorte van haar zevende kind, zodat Hendriks op 42-jarige leeftijd als weduwnaar met zes kinderen achterbleef. Hij zelf overleed op 30 november 1927. Hij was de grootvader van de latere gemeentesecretaris Karel Hendriks en de overgrootvader van de huidige wethouder Jules Hendriks.
31. Weekblad "De Katholieke Limburger", 4 juli 1891: "Heden (2 juli 1891) herdacht de brievenbesteller Jos Vernooy den dag waarop hij voor 25 jaar zijne functien aanvaardde. Naast hartelijke gelukwenschen bood het personeel van het postkantoor den jubilaris een geschenk aan".
32. GAS, Ingekomen stukken + diversen, 1893.
33. "Limburg", Nieuws- en Advertentieblad voor de Provincie, 1 augustus 1894.
34. Jaarboekje voor Sittard, Vereeniging de Kollenberg, 1901.
35. De Post- en Telegraafwereld, jrg. 24, nr. 4, juli 1919, pp. 79-80.